

PRODEJ DĚČÍNSKÉ ZÁMECKÉ KNIHOVNY A JEJÍ DALŠÍ OSUDY

FRANTIŠEK ŠUMAN

Abstrakt: V roce 1933 byla prodána jedna z největších soukromých knihoven v Čechách, knihovna rodu Thun-Hohenstein na děčínském zámku. K prodeji došlo za značně nepřehledných okolností, které znemožnily vysledovat další osudy knih. Přestože značná část byla v krátké době vyvezena do zahraničí, zůstává na území dnešní České republiky celá řada cenných svazků z původní děčínské knihovny, především rukopisů. Jejich největší část je v držení Národní knihovny České republiky a Vojenského historického ústavu

Klíčová slova: Thun-Hohensteinové, děčínská knihovna, Václav Hořejš, Národní knihovna, rukopisy.

Když se na přelomu 20. a 30. let František Antonín Thun-Hohenstein rozhodl prodat staré sídlo svých předků, děčínský zámek, zazvonil umíráček i nad jednou z největších soukromých knihoven v Čechách.¹ Mimořádně početný soubor, který členové rodu shromažďovali již od 17. století, čítal v tu dobu několik desítek tisíc svazků. Přesnější číslo neznal ani sám majitel. Na první pohled přesný údaj, který se v rámci prodeje několikrát vyskytl – 65 244, z toho 79 prvotisků a 288 rukopisů,² se objevil již v Bohattově přehledu knihoven z roku 1900.³ Sám o sobě je tedy spíše dokladem ne právě systematicky vedené evidence, než skutečného stavu. Podle ústního svědectví posledního knihovníka Rudolfa Richa mohlo být v okamžiku prodeje v knihovně až 90 000 svazků.⁴

Přestože prodej zámku byl motivován finanční tísni rodiny, v případě knihovny hrál prim především ohled na prostorové možnosti. Od počátku bylo jasné, že do zámečku v Jílovém u Děčína, kde si rodina chystala své nové sídlo, ji v žádném případě nebude možné přesunout. Na počátku roku 1932, tedy ještě před zahájením jednání, která nakonec vyústila v prodej zámku československému státu, do Děčína dorazil berlínský odhadce Rolf Heise, který měl navrhnout nejlepší postup při prodeji tak enormního počtu knih. Jeho závěr byl jednoznačný – prodávat po částech. František Antonín Thun ovšem tento názor nerespektoval a trval na prodeji celé sbírky.⁵ Pravděpodobně ho k tomu vedly spíše praktické důvody než snaha zachovat soubor pohromadě. Přesto k tomu za příznivých okolností mohlo dojít.

Během jednání o prodeji zámku totiž vyvstala možnost, že by stát kromě vlastní budovy zakoupil také nejcennější sbírky, tedy zbrojnici a knihovnu. Přesněji řečeno by jejich cenu odečetl z částky, kterou rodina dlužila na daních. Poprvé tato možnost padla červenci 1932 během oficiální obhlídky zámku před jeho prodejem a přestavbou na kasárna. Velkými

1 K dějinám knihovny LEDINSKÁ, H. Děčínská zámecká knihovna (Příspěvek k dějinám). In: *Z minulosti Děčína II*. Děčín: ONV Děčín, 1974, s. 194–214, či NAVRÁTILOVÁ, V. *Thun-Hohensteinská děčínská knihovna (dějiny, vývoj, současnost)*, nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem, 2007.

2 Například v předmluvě B. Lifyky k 1. aukčnímu katalogu viz XXXIII. *Zinkova aukce: Děčínská knihovna Thunů-Hohensteinů: dne 10., 11., 12. a 13. dubna 1933: Umělecká aukční síň Praha II., Národní tř. 8.*

3 BOHATTA, J. – HOLZMAN, M. *Adressbuch von Bibliotheken der österreich-ungarischen Monarchie*. Wien: K.u.k. Hof-Buchdruckerei und Hof-Buchdruckerei und Hof. Verlags-Buchhandlung Carl Fromme 1900, s. 255.

4 LEDINSKÁ, H. Děčínská zámecká knihovna..., s. 203.

5 SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond Ústřední ředitelství thunovských statků (ÚŘ), Děčín, kart. č. 130.

zastánci této transakce byli Zdeněk Wirth, sekční šéf ministerstva školství a ředitel Veřejné a universitní knihovny Jan Emler. K ocenění knihovny byl do Děčína vyslán vrchní komisař archivní a knihovní služby Jaroslav Wízek, který hodnotu všech svazků ocenil částkou 650 000 Kč. Bohužel slibně rozjednaná akce nakonec ztroskotala na negativním stanovisku ministerstva financí.⁶

Krach jednání se státem, definitivně potvrzený krátce před Vánoci roku 1932, vystavil Františka Antonína Thuna do značně nepříjemné situace. Děčínský zámek byl již 5. října 1932 oficiálně předán armádě, která tlačila na urychlené vyklizení knihovního sálu. Na dlouhé vyjednávání nebyl čas. Ředitelství thunovského velkostatku proto znovu oslovilo potenciální kupce s jednoznačnými podmínkami – knihovna se prodá pouze jako celek a zaplatit je nutné v hotovosti. Nabídek se sice sešla celá řada, ale zadání byl nakonec schopen splnit jen jeden člověk – pražský starožitník Václav Hořejš, který také 2. února 1933 celou knihovnu za částku 330 000 Kč získal.⁷

Hořejšovo angažmá je trochu záhadou. On sám vlastně na knihy „nebyl zařízený“. Až dosud se zabýval především drobnými starožitnostmi, které rychle přeprodlával dál. Snad vyšel z úvahy, že při ceně necelé pětikoruny za svazek nemůže být škodný. Knihám jinak vlastně nerozuměl, proto oslovil specializovaného knihkupce Karla Zinka, který měl celý soubor co nejrychleji připravit k prodeji. Podle původních plánů se mělo uskutečnit celkem 10 aukcí, pět ještě na jaře, dalších pět po prázdninách.⁸ První z nich se ve zběsilem chvatu podařilo připravit již na 10.–13. dubna. Hořejš ovšem ani tak nebyl spokojen. Nechtěl se zatěžovat pečlivou přípravou aukcí a zejména tiskem katalogů. Knihy chtěl prodávat ve velkém, na metry a na kila, nikoli po jednotlivých kusech. Proto se s Zinkem rozešel a organizaci dalších aukcí svěřil Oldřichu Pyšvejcovi.

Během roku 1933 nakonec proběhla přesně polovina plánovaných aukcí. V dubnu 1934 se poslední zbytky thunovské knihovny objevily na XXXVII. Zinkově aukci. Pokud sečteme všechny položky z dražebních katalogů, získáme číslo cca 4 000. Ustálené tvrzení, že thunovská knihovna byla „v řadě aukcí rozprodána“ je pravdivé jen zčásti. Realita byla bohužel ještě horší. Většina knih našla nové majitele „způsobem znalce deprimující“.⁹ Detaily nám ve svých pamětech přibližuje Hans Peter Kraus, tehdy začínající, později prominentní obchodník s vzácnými knihami: „... asi 9 tisíc svazků, uložil [Hořejš] do sklepa, kde byly roztríděny a oceněny podle velikosti. Oktávy byly za pět korun..., kvaterny za deset a za 50 jste mohli mít jakékoliv folio, bez ohledu na autora, titul, stáří, vazbu, ilustrace, stav či hodnotu. ... V určenou hodinu se otevřely dveře, dav zákazníků sestoupil do sklepa, kde po celý den vládl chaos. Všichni kupující byli obchodníci, celí říční jak na dalším prodeji knih vydělají. Při Hořejšových cenách se nemuseli bát prodělku. Místo rozvážného přemýšlení tak pobíhali mezi regály ve snaze objevit nejvzácnější svazky dříve než konkurence. V oboru vzácných knih byl Hořejšův sklep nejvzácnějším honem za poklady od té doby, co Napoleonova vojska vyplenila knihovny v Itálii.

Opakovaně propukaly šarvátky. Jeden obchodník uchopil knihu a hned tři další protestovali, že patří jim. Vzhledem k tomu, že účastníci pocházeli z celé Evropy, létaly vzduchem výhrůžky a nadávky v nejrůznějších jazycích. Nakonec skupina německých obchodníků

6 TAMTĚŽ.

7 TAMTĚŽ.

8 Archiv Národní knihovny, dopis Jana Emlera vrchnímu radovi Morávkovi ze dne 6. 4. 1933, čj. 1022/33. O deseti aukcích mluví také Bohumír Lífka, který na přípravě první aukce výrazně participoval, viz LÍFKA, B. Kvasice a děčínská zámečká knihovna. *Bibliofil. Časopis pro pěknou knihu a její úpravu*, roč. 11, č. 1, 1934, str. 36–40.

9 TAMTĚŽ.

přišla se smírným návrhem: sklep se rozdělí do několika sekcí a každému bude přidělena jedna s právem přednostního výběru. Poté, co si vybere, bude zbytek k dispozici všem ostatním. ...

Vzhledem k tomu, že jsem neměl tolik zkušeností jako moji konkurenti, byl jsem v nevýhodě. Oni mohli během několika sekund stanovit cenu jakéhokoliv svazku, protože s podobnými už v minulosti přišli do styku. Některým z nich se ovšem nechtělo šplhat po žebříku a zkoumat horní police. Vzhledem k tomu, že jsem byl mladý a mrštný, měl jsem výhodu zase já. Takže zatímco se ostatní přehrabovali v nižších policích, já jsem šplhal do horních a snášel odtud další a další zapomenuté svazky. ...

Padl soumrak a zástup unavených, zašpiněných a upocených odešel i s vybranými knihami. Já jsem se rozhodl koupit většinu knih, které si nikdo nevybral. Uvědomil jsem si, že za takovou cenu prostě nemůžu udělat chybu. Sto padesát beden s thun-hohensteinskými knihami se tak vydalo z Prahy do Vídně. Procházet tyto bedny po jejich příjezdu, bylo jako otevírat vánoční dárky.¹⁰

Nákup thunovské knihovny se ukázal být Krausovým prvním obchodním majstrštykem, který se mu několikanásobně zúročil. Kromě něj si přišli na své také další zahraniční obchodníci. Například největší perla první aukce, Boccacciův *Decameron* z roku 1492, vystoupal z vyvolávací ceny 1 000 Kč až na osminásobek. Novým majitelem se stal obchodník Otto Ranschburg, který ho následně, jistě výhodně, prodal do Itálie.¹¹

Přesto ustálené tvrzení o tom, že knihovna vesměs zmizela v zahraničí, není stoprocentně pravdivé. Hořejš totiž hned po nabytí knihovny zahájil jednání s několika státními institucemi, kterým se naštěstí podařilo sehnat dostatečné prostředky. Jak víme, ředitel Veřejné a univerzitní knihovny v Praze Jan Emler měl o získání thunovské knihovny zájem již před půl rokem. Primárně usiloval samozřejmě o bohemika, především Pelclovu knihovnu¹² a některé další cimélie. Není pochyb, že Hořejš ve svých kalkulacích s tímto zájmem počítal. Již počátkem března 1933, zřejmě bezprostředně po převozu knihovny do Prahy, zapůjčil knihovně některé vyhlédnuté svazky k zevrubné prohlídce. Trvalo ale více než rok, než se obchod vyplacením dvou splátek ve výši 127 500 Kč podařilo dotáhnout do konce.¹³ Knihovna za ně získala čtyři inkunábule a především 134 rukopisů o 137 svazcích, pro které byla v oddělení rukopisů a starých tisků zřízena samostatná signaturová skupina XIX.¹⁴ Nebyl to ovšem jediný úlovek. Ze „zbytků“ v Hořejšově sklepe si knihovna vybrala dalších 326 tisků a jeden rukopis v ceně 4 580 Kč.¹⁵ Řadu atraktivních titulů navíc musela vykoupit z aukcí, kam je překotný Hořejš bez konzultace zařadil.¹⁶

V podobném rozsahu nakupovalo také Vojenské muzeum, bohužel v tomto případě neznáme podrobnosti. Dnes by se mělo v knihovně Vojenského historického ústavu nacházet celkem 21 rukopisů a 551 dalších knih z někdejší thunovské knihovny.¹⁷ Prostřednictvím

10 KRAUS, H. P. *A Rare Book Saga: The Autobiography*. New York: G.P. Putnan, 1978, s. 46–48.

11 TAMTÉŽ, s. 46. Dnes se nachází v Biblioteca nazionale centrale di Firenze, pod sig. BR 365

12 Zdaleka nejlepším příspěvkem k problematice Pelcovy knihovny v Národní knihovně je RICHTEROVÁ, A. *Děčinské rukopisy ze sbírky Františka Martina Pelcla (1734–1801), nyní ve fondech Národní knihovny České republiky*, Praha: Národní knihovna ČR, 2007, byť přiřazení některých jednotlivých svazků do Pelcovy knihovny je možné zpochybnit.

13 Archiv Národní knihovny, Výroční zpráva za rok 1934, s. 28.

14 RICHTEROVÁ, A. *Děčinské rukopisy...*, s. 10.

15 Archiv Národní knihovny, Výroční zpráva za rok 1933, s. 31.

16 TAMTÉŽ, s. 32–33.

17 KREJČÍKOVÁ, M. Vojenská historická knihovna a děčinská zámecká knihovna. *Historie a vojenství*, 2002, roč. 51, č. 4, s. 980. V online databázi knihovny Vojenského historického ústavu však bylo 28. srpna 2016 možno nalézt celkem 31 rukopisů z někdejší thunovské knihovny.

pražské univerzitní knihovny se do aukcí aktivně zapojila také bratislavská Knihovna Univerzity Komenského.¹⁸ Dalším kupcem snad byl Státní archiv zemědělský.¹⁹

Thunovské aukce staly prostředním stolem i pro domácí bibliofily. Otakar Kruliš-Randa získal nejméně jeden rukopis a čtyři inkunábule,²⁰ nejcenějším úlovkem Otakara Vaňury byl zcela jistě iluminovaný kodex papežských dekretálií,²¹ Rudolf Hirsch vydražil nejméně 19 starých tisků,²² mezi dalšími kupci byli například Bohuslav Dušek²³ nebo JUDr. Otakar Sommer.²⁴ Mezi novými majiteli thunovských knih byla řada vysokoškolských pedagogů a vůbec vědců a badatelů. Například profesor Pavel Otozky,²⁵ profesor František Kadeřábek,²⁶ prof. Antonín Škarka, historik Zdeněk Kalista,²⁷ šporkovský badatel Ernst Back atd.²⁸ Většina těchto sbírek nakonec skončila v držení velkých státních institucí, ať již darem, koupí, někdy bohužel i konfiskací. Cenné svazky z thunovské knihovny se tak dnes nacházejí například v Národním muzeu, Moravské zemské knihovně v Brně, v knihovně i archivu Akademie věd,²⁹ archivu Pražského hradu atd.

Jen překvapivě malou část knih si František Antonín Thun nechal převzt do Jílového, kde byla sloučena s jeho soukromou knihovnou. Roku 1945 byl celý jeho majetek zkonfiskován. Na rozdíl od sbírky obrazů bohužel nebyl proveden žádný soupis knihovny. Jedním z důvodů byla skutečnost, že předseda jílovského MNV do ní inventarizační komisi prostě nepustil. V září 1946 velkou část knih odvezli zástupci Fondu národní obnovy do Děčína. Tato informace ovšem nedoputovala na patřičná místa, takže po vzniku Národní kulturní komise byly knihy považovány za ztracené. Až na podzim 1949 je objevil pověřenec NKK J. Scheybal. Nalezl je na půdě budovy Státní lesní zprávy, v nevyhovujícím stavu a s jasnými známkami krádeží.³⁰

Pechlivý Scheybal si jako první dal práci s evidencí knih. Napočítal celkem 13 rukopisů a 7 323 svazků různých německých, francouzských, latinských a jiných knih, většinou obsahu

18 Archiv Národní knihovny, čj 805/1933, 1320/1933, 2296/1933.

19 LEDINSKÁ, H. Děčínská zámecká knihovna..., s. 207.

20 KLAUSNEROVÁ, E. *Prvotisky Státní vědecké knihovny v Plzni: Incunabula quae in Bibliotheca scientiarum publica Pilsnae asservantur*, Plzeň: Státní vědecká knihovna, 1990, č. 93, 127, 222, 233. DRAGON, M., *Soupis středověkých rukopisů knihovny Národního muzea: Doplnky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašici a J. Vajse*. Praha: Národní muzeum a Scriptorium, 2011, č. 34, s. 121–123.

21 BAR, P. Z Itálie na Moravu. Osudy dvou středověkých rukopisů kanonického práva z fondu Moravské zemské knihovny. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska 2007. Sborník z 16. odborné konference Olomouc, 13.–14. listopadu 2007*. Olomouc: SDRUK – VKOL, 2008, s. 145–151.

22 Již o rok později se staly součástí Ústavu T. G. Masaryka viz <http://oldprint.mua.cas.cz>.

23 <http://opac.nm.cz/authorities/30256?locale=cs#?locale=cs&id=IhOvuJZJKOcMIH0LZH0WA&pageSize=10&sorting=relevance>. Původně thunovské knihy jsou dnes v knihovně Národního muzea pod signaturami Dušek 00095 a Dušek 00187.

24 BAĐUROVÁ, A. – SVOBODOVÁ J. – ŠÍCHA, V. Vlastnická označení knih v historickém fondu knihovny Akademie věd ČR (první výsledky průzkumu). In: *Sborník národního muzea v Praze, řada C – Literární historie sv. 25, 2013 č. 3–4, str. 76–79*.

25 Otozky zakoupil nejméně šest inkunábule. Tři z nich dnes vlastní Národní muzeum viz ŠIMÁKOVÁ J. – VRCHOTKA J. *Katalog prvotisků Knihovny Národního muzea a zámeckých a hradních knihoven v české republice*, Praha: Národní muzeum 2001, č. 187, 840, 1503. Další tři jsou v držení Harvard University Library, Yale University Library a State Library New South Wales (Austrálie).

26 BAĐUROVÁ, A. – SVOBODOVÁ J. – ŠÍCHA, V. Vlastnická označení knih...

27 KAŠPAR, J. Exempláře z knihovny Zdeňka Kalisty (1900–1982) ve sbírce tisků knihovny Památníku národního písemnictví. In: *Literární archiv*, roč. 45, 2013, s. 289.

28 ŠÍL, J. Šporkovský badatel a sběratel JUDr. Ernst Back (1876–1943). Příspěvek ke šporkovské historiografii. In: *Východočeský sborník historický*, 2002, roč. 11, s. 209–246.

29 Za informace o thunovských svazcích v knihovně AV ČR jsem zavázán PhDr. Anežce Bađurové.

30 Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond Z. Wirth, korespondence J. Scheybal, dopis Z. Wirthovi z 1. listopadu 1949.

genealogického a heraldického a dále 30 balíků a krabic s mapami a grafickou sbírkou.³¹ Po převozu na Sychrov se nad dalším osudem thunovského souboru stáhla opona. Je zjevné, že část jílovských knih byla přidělena rozličným státním institucím.³² Prameny je ovšem doložen jen převod 108 knih a atlasů spolu s několika balíky map a třemi glóbusy v roce 1951 do majetku Státní mapové sbírky.³³ Další převody nejsou prozatím zdokumentovány. Část knih byla s největší pravděpodobností dána do stoupy. Již roku 1955 zůstalo zachováno jen 4 800 svazků, které byly převezeny na zámek Velké Březno a roku do 1975 Benešova nad Ploučnicí.³⁴ Do dnešních dnů zůstalo z jílovské knihovny dochováno 4 316 svazků (z toho 15 rukopisů, 64 svazků z 16. století a 916 starých tisků).

Je zřejmé, že na území České republiky přeci jen zůstala významná část děčínské knihovny či alespoň její nejcennější části. Pokud bychom jako bernou minci brali výše uvedené počty, podařilo se prozatím nalézt zhruba 62 % rukopisů a 21 % prvotisků. Vzhledem k tomu, že v rámci divokého prodeje zmizely také knihovní katalogy, je dnes téměř nemožné rekonstruovat původní složení knihovny. Právě identifikace původně děčínských svazků v knihovnách nejrůznějších institucí je dnes již zřejmě jedinou možností, jak alespoň částečně odhalit bohatství někdejší thunovské sbírky.

THE SALE OF CASTLE DECIN'S LIBRARY COLLECTION AND ITS FUTURE

Summary: Thun-Hohenstein library located at Děčín Castle belonged in the beginning of 20th century among largest private libraries in Czechoslovakia. Due to some unfortunate circumstances the library had been sold out in 1933. Sadly, no complete records of the library catalogue have been preserved and the track of most of the books was lost. Nowadays proceeds a search for the books from Děčín library. Up to know was found 62 % of manuscripts and 21 % of incunabula in the libraries in Czech Republic. Most of them are preserved in the National Library of the Czech Republic and Military History Institute Prague.

Key words: Thun-Hohenstein, Děčín/Tetschen, Václav Hořejš, the National Library of the Czech Republic, Manuscripts.

Mgr. František Šuman (*1974)

Vystudoval historii na Filozofické fakultě UK v roce 2002. Téhož roku začal pracovat na děčínském zámku, kde dnes zastává pozici kurátora sbírek. Je autorem knihy *Inter arma silent musae* (2010) o vojenském využití děčínského zámku a editorem a spoluautorem publikací *Rytíři z Bünau v Čechách a v Sasku* (2006) a *Mistrovská díla thunovské obrazárny na děčínském zámku* (2014).

31 Ústav dějin umění AV ČR, odd. dokumentace, fond NKK, č. 58 Zámek Jílové u Děčína, i. č. 1364. kart. č. XV.

32 Například Umělecko-průmyslové muzeum získalo nádherný svazek s nákresy zbroje z 16. století tzv. *Harnischbuch*.

33 Národní archiv, fond Státní památková správa – dodatky, zámek Jílové u Podmokel, inv. č. 201, kart. č. 137.

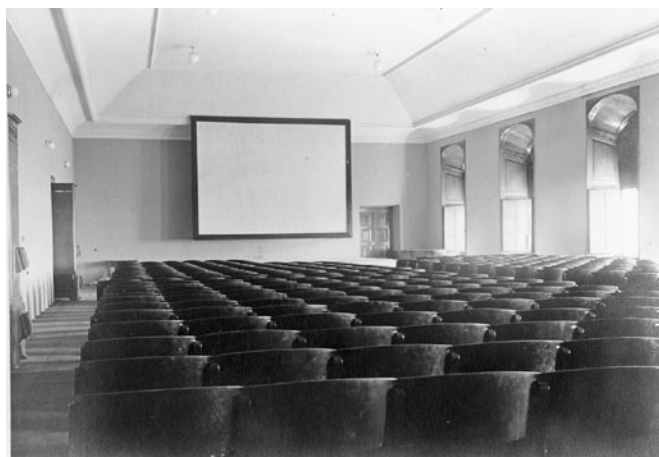
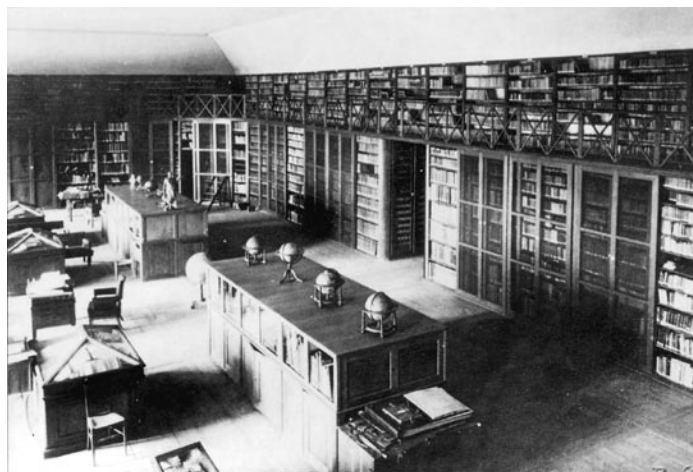
34 Národní muzeum, oddělení zámeckých knihoven, přípis PhDr. Luboše Antonína z 2. května 2016.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obrázek č. 1: Thunovská knihovna na děčínském zámku v roce 1903.

Obrázek č. 2: Rozsah knihovny nejlépe dokládá snímek z ochozu.

Obrázek č. 3: Po prodeji zámku sloužil sál jako kino, později jako tělocvična.